

ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΙΑΚΑΝΤΑΡΗΣ

Γκάρεθ Στέντμαν Τζόουνς

Ο αναλυτής του καπιταλισμού

Η βιογραφία του βρετανού ιστορικού που καινοτομεί ως προς τη θέση του θεμελιωτή του κομμουνισμού στην ιστορία των Ιδεών και ανατρέπει πολλά στερεότυπα

Μετά την πρώτη βιογραφία του Μαρξ το 1905, του μαρξιστή Φραντς Μέρινγκ, έχουν γραφεί πάρα πολλές κακές, αρκετές μέτριες και μερικές πολύ καλές. Άλλες επικεντρώνονται στη ζωή του, άλλες τη διασχίζουν για να εστιάσουν στις ιδέες του, άλλες συνδυάζουν και τα δυο. Εκείνη του βρετανού καθηγητή Ιστορίας των Ιδεών καινοτομεί. Δεν είναι μόνο ο αριστοτεχνικός τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας ισορροπεί τις στιγμές του βίου με τη θεωρία του Μαρξ ούτε η βαθύτατη γνώση του έργου του που εντυπωσιάζει. Είναι και η πολυμάθειά του όσον αφορά το έργο όλων όσοι επηρέασαν τον Μαρξ και «έπεσαν θύματα» της πέννας του, αυτοί στους οποίους άσκησε δριμύτητα, πολλές φορές και εξουθενωτική, κριτική όπως οι Στίρνερ, Προυντόν, Μπακούνιν, Λασάλ.

Ο Μαρξ (1818-1883) τοποθετείται στο περιβάλλον του 19ου αι. και όχι εκεί που τον έστησαν πολιτικοί και κομματικοί σχηματισμοί οι οποίοι κατά τον 20ό αιώνα επικαλέστηκαν τις ιδέες του για να επικυρώσουν πρακτικές οι οποίες δεν δικαιολογούνταν από τα γραπτά του, αλλά και πρακτικές που έβγαιναν εμμέσως από

Κατά τον συγγραφέα ο Καρλ Μαρξ ποτέ δεν ασχολήθηκε με τη σημασία των ατομικών δικαιωμάτων

αυτά. Ο Μαρξ εμφανίζεται από πολλούς ως ο προφήτης της πτώσης του καπιταλισμού. Αν και ο Τζόουνς πολλές φορές δελεάζεται από την άποψη, στα περισσότερα σημεία παρουσιάζει έναν Μαρξ πιο πολύπλοκο. Εναν Μαρξ με μεγάλες αντιφάσεις, όπου πρώτη είναι η αντισημιτισμός του γερμανοποιημένου Εβραίου.

Κατά τον συγγραφέα ο Μαρξ ξεκίνησε από τις θέσεις ενός ρεπουμπλικάνου και δημοκράτη για να γίνει ριζοσπάστης και στη συνέχεια θεωρητικός του κομμουνισμού. Ποτέ όμως δεν ασχολήθηκε με τη σημασία των ατομικών δικαιωμάτων. Στα κείμενά του πουθενά δεν υπάρχει κάτι για την αξία των αστικών ελευθεριών, αν και πολλές φορές προσπάθησε να τις «χρησιμοποιήσει» όταν οι εξουσίες τον κυνηγούσαν από μια χώρα στην άλλη. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τα δημοσιογραφικά κείμενα του Μαρξ κατά τη διαμονή του στις Βρυξέλλες καθάλουσαν δυο αλόγα ταυτόχρονα, το προλεταριακό - σοσιαλιστικό και το δημοκρατικό. Μα και το ίδιο το Κομμουνιστικό Μανιφέστο ήταν υπόδειγμα μια τέτοιας διαφορούμενης στάσης, θα πρόσθετα.

Οι επαναστάσεις

Ο κατά τον Τζόουνς Μαρξ απέτυχε να κατανοήσει τις Επαναστάσεις του 1848, κυρίως τη Γαλλική. Ο Μαρξ περιέγραφε για παράδειγμα τις Επαναστάσεις του Φεβρουαρίου και του Ιουνίου του 1848 στη Γαλλία ως πόλεμο ανάμεσα στην αστική τάξη και το προλεταριάτο που προέκυψε από την κρίση υπερπαραγωγής. Αντιθέτως κατά τον συγγραφέα εδώ είχαμε να κάνουμε με Επαναστάσεις που προέκυψαν από τη μαζική ανεργία και ένα πρωτοφανές κύμα αστυφιλίας. Ήταν επίσης το αποτέλεσμα της αντίδρασης απέναντι στην προσπάθεια να στηθεί, ακόμη από το 1830, ένα πολιτικό σύστημα που θα απέκλειε τους μισθωτούς εργαζόμενους από το δικαίωμα της ψήφου. Ο Μαρξ όχι

μόνο δεν συγκινήθηκε από το πάνδημο αίτημα για την καθιέρωση της καθολικής ψηφοφορίας των ανδρών, αλλά και πολλές φορές έγραφε απαξιωτικά για τους αγώνιστες γι' αυτό. Νομίζω όμως πως εδώ ο συγγραφέας αδικεί κατάφωρα τον Μαρξ. Στα έργα του για τις Γαλλικές Επαναστάσεις και την άνοδο του Λουδοβίκου Βοναπάρτη ο Μαρξ σε αντίθεση με τα θεωρητικά του σχήματα που όντως όλα ανάγονταν στην αντίθεση προλεταρίων και βιομηχάνων, παρουσιάζει ένα πολύπλοκο παζλ ταξικών αντιθέσεων. Εξάλλου και ο ίδιος ο Τζόουνς κατηγορεί ταυτοχρόνως τον Μαρξ πως απέδωσε υπερβολικό ρόλο στην υποστήριξη προς τον Λουδοβίκο Βοναπάρτη των λούμπεν στοιχείων. Μεγάλο δίκιο όμως έχει όταν μέμφεται τον Μαρξ για την υποτίμηση του Λουδοβίκου ως απλής φάρσας, ενώ στην ουσία με αυτόν άλλαξαν πολλά προς τη μαζικοποίηση της πολιτικής.

Η υποτιθέμενη κρίση υπερπαραγωγής του 1848 είναι και το νήμα που ακολουθεί ο Μαρξ στα «Οικονομικά Χειρόγραφα» του 1857-1859 και 1861-1863, στα λεγόμενα

Grundrisse για να καταλήξει στον Πρώτο Τόμο του Κεφαλαίου (1867). Οι επόμενοι δυο τόμοι καθώς και οι Θεωρίες για την Υπεραξία είναι αποτέλεσμα της μεταγενέστερης παρέμβασης του φίλου του Ενγκελς πάνω στις σημειώσεις που είχε αφήσει. Ακόμη μεγαλύτερες παρεμβάσεις πραγματοποιήθηκαν και στις υπό την επίβλεψη των Σοβιετικών γερμανικές και ρωσικές εκδόσεις των έργων του Μαρξ. Ενδεικτική είναι η απόκρυψη της απάντησης του Μαρξ σε ερώτηση από το 1881 της ρωσίδας επαναστάτριας Βέρα Ζασούλιτς, που αποκαλύφθηκε από τον Νταβίντ Ριαζάνοφ το 1923, λίγο πριν πεθάνει ο Λένιν. Η ερώτηση αφορούσε για το αν όλες οι χώρες θα ακολουθούσαν τον ίδιο δρόμο προς τον καπιταλισμό ή η ρωσική κοινότητα μπορούσε να οδηγήσει σε «παράκαμψη» του καπιταλιστικού σταδίου. Εκεί έδινε αρνητική απάντηση, χωρίς όμως να προτρέπει τους Ρώσους - όπως λανθασμένα υποστηρίζουν ορισμένοι - να ακολουθήσουν τον δρόμο από τη ρωσική αγροτική κοινότητα στον σοσιαλισμό. Απλά δήλωνε πως η δική του

Γερμανοί εργάτες μετακινούν το άγαλμα του Καρλ Μαρξ (φιλοτεχνημένο από τον γλύπτη Λούντβιχ Ενγκελχαρτ) στο Βερολίνο, λόγω εργασιών του μετρό, τον Σεπτέμβριο του 2010

Απολογισμός

Ιδεαλιστής και διαφωτιστής

Ο Μαρξ δεν είναι μια δογματική προσωπικότητα, ένας οπαδός της εφόδου για την κατάληψη της εξουσίας, όπως ο 20^{ος} αιώνας θέλησε ένθεν κακειθεν να παρουσιάσει. Δεν ήταν καν οπαδός του σοβιετικού «ιστορικού υλισμού». Ο Τζόουνς κάνει μια ιδιαίτερος καινοτόμα παρατήρηση. Ο Μαρξ δεν ήταν οπαδός του υλισμού όπως ο Ενγκελς και οι Σοβιετικοί προσπάθησαν να υποστηρίξουν. Αντιθέτως οικειοποιήθηκε μέχρι τέλους τις βασικές παραδοχές του γερμανικού ιδεαλισμού. Τις αξιοποίησε για την κατανόηση της εργασίας και τη θέση του ανθρώπου ως παραγωγού. Συνδέεται περισσότερο με τον Καντ και κυρίως τον Χέγκελ απ' ό,τι με τον γαλλικό υλισμό. Ο συγγραφέας όμως υποστηρίζει ότι ο Μαρξ ποτέ δεν αποδέχτηκε την καντιανή έννοια του ατόμου. Νομίζω όμως πως εδώ σφάλει. Ο νεαρός Μαρξ στη Γερμανική Ιδεολογία υποστηρίζει πως αφητηρία της θεωρίας του είναι τα άτομα. Ο ώριμος των Grundrisse υποστηρίζει πως η τρίτη μορφή κοινωνικών σχέσεων που εκφράζεται από τον κομμουνισμό είναι η «ελεύθερη ατομικότητα». Εντέλει ήταν ένας άνθρωπος του Διαφωτισμού για τον οποίο είχε σημασία η γνώση μιας πραγματικότητας που άλλαζε συνεχώς. Ήταν πρωτίτως, θα πρόσθετα, ο αναλυτής και λιγότερο ο κριτής του καπιταλισμού, ο οποίος ποτέ δεν σταμάτησε να αμφιβάλλει για το έργο του. Εκπληκτική η δουλειά του μεταφραστή Πέτρου Γεωργίου και πολύ καλή εκδοτική δουλειά με εκτενείς βιβλιογραφία και πληρέστατο ευρετήριο.

θεωρία δεν απέκλειε και αυτή την εξέλιξη, αν και εμφανώς προτιμούσε τη μετάβαση στον αναπτυγμένο καπιταλισμό στον σοσιαλισμό.

Εκεί όπου απογειώνεται το βιβλίο είναι στην κριτική των βασικών έργων του Μαρξ περί της Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας. Ο Τζόουνς δείχνει εξαρχής τους περιορισμούς της θεωρίας της υπεραξίας. Ο Μαρξ θέλοντας να καταστήσει τη θεωρία της αξίας της εργασίας του Ρικάρντο ως αναγκαίου εργασιακού χρόνου μετρήσιμη και εφαρμόσιμη στην ατομική επιχείρηση κατέφυγε σε πολλά «αν» που από τότε έδειχναν την αμφισημία της θέσης. Κατά τον συγγραφέα «η επιχειρηματολογία του Καρλ περιείχε βασικά σφάλματα που παρέμειναν ανυπέρθλιπτα». Πέτυχε όμως να συνδέσει την καπιταλιστική οικονομία με τις ιστορικές της ρίζες. Παρ' όλα αυτά νομίζω πως ο Μαρξ αντιλαμβανόταν αυτές τις αντιφάσεις, όταν στη θεωρία του για την πτωτική τάξη του ποσοστού κέρδους προσπάθησε να καταδείξει τις αντίρροπες σ' αυτή την πτώση τάσεις.

GARETH STEDMAN JONES
KARL MARX
ΜΕΓΑΛΕΙΟ ΚΑΙ ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΕΙΣ

Gareth Stedman Jones
KARL MARX

ΜΕΓΑΛΕΙΟ ΚΑΙ ΨΕΥΔΑΙΣΘΗΣΕΙΣ

Μτφ. Πέτρος Γεωργίου,
Εκδ. Πατάκη, 2019,
σελ. 794

Τιμή 32 ευρώ

